

УДК 81'33

А. А. БАРКОВІЧ

**КУЛЬТУРНЫЯ ДАМІНАНТЫ КАМП'ЮТАРНА-АПАСРОДКАВАНАЙ  
КАМУНІКАЦЫІ***Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі**(Паступіў у рэдакцыю 13.02.2015)*

Усведамленне ролі культурнага кантэксту ў маўленні кожнага асобна ўзятага чалавека традыцыйна прынята звязваць з абставінамі не толькі функцыянавання, але і набыцця моўных навыкаў: «“Разуменне намераў” – гэта тое, што дзеці павінны рабіць, каб адрозніваць мэты або намеры дарослых камунікантаў, калі тыя выкарыстоўваюць лінгвістычныя нормы (канвенцыі) для дасягнення сацыяльных мэт, і тым самым пазнаваць гэтыя нормы ў працэсе культурных зносін» [1, с. 69]. Тым не менш на фоне сацыяльных, прагматычных і кагнітыўных канструктаў ролю культурных фактараў, зусім як у жыцці, у тэарэтычнай лінгвістыцы прынята не вельмі заўважаць.

Паняцце кантэксту, добра зразумелае абсалютнай большасці адукаваных людзей, не з'яўляецца адназначным, ёсць «лінгвістычная версія разумнага ўяўлення аб кантэксце», вельмі падобная на агульнагуманітарную, яна прэзентуе *кантэкст* як «... структураваны набор усіх характарыстык сацыяльнага асяроддзя, якое магло б адпавядаць прадуцыраванню, структурам, інтэрпрэтацыі і функцыям тэксту і маўлення» [2, с. 211]. Важным удакладненнем, якое многае мяняе ў дыскурсіўнай практыцы, з'яўляецца ўказанне на асабовы, ментальны і псіхалагічны аспект кантэксту: «Кантэксты, ці, хутчэй, кантэкстуальныя мадэлі, змяшчаюць асабовыя, сітуацыйныя і сацыяльныя варыянты тлумачэнняў... тэксту і маўлення» [2, с. 237].

Пэўны крызіс жанру ў інфарматыцы (няздольнасць на аснове сучасных тэхналогій стварыць штучны інтэлект, Семантычнае павуцінне і іншыя даўно заяўленыя сістэмы) абумовіў сучаснае разуменне значэння ўсяго комплексу лінгвістычных і культурных даных для паспяховага пераходу на якасна новы ўзровень навуковай творчасці. Усведамленне важнейшай ролі культурных *дамінант* у маўленні праходзіць ва ўмовах прынцыповага развароту тэхнічнай сферы да гуманітарных рэзерваў мыслення.

Ці рэальнай з'яўляецца перспектыва таго, што штучны інтэлект не проста зраўняецца па магчымасцях з чалавечым розумам, але і перасягне яго – пытанне, на якое хочацца даць станоўчы адказ. Але што адказаць на наступныя пытанні (калі, як, пры якіх абставінах і г. д.), не ведаюць нават вялікія аптымісты. Больш за тое, пакуль не зразумела, за кошт чаго гэта можа адбыцца: капіраванне чалавечага мозгу немагчыма па тэхнічных прычынах, капіраванне чалавечага розуму – па гнасеялагічных.

Тым не менш адсутнасць у апошні час значных дасягненняў у мадэляванні штучнага інтэлекту сведчыць аб тым, што **працягваюцца спробы канструявання штучнага інтэлекту па напрацаванай вузкаспецыяльнай метадыцы**. Аднак «заходзіць двойчы ў адну і тую ж раку» не мае сэнсу, асабліва калі першая спроба аказалася відавочна няўдалай. Задача па стварэнні штучнага інтэлекту – з шэрага праблем, з якімі аднойчы ўжо не ўдалося справіцца, развіваючы не столькі навуку, колькі тэхніку.

Так ці інакш, але стварыўшы камп'ютар і віртуальную рэальнасць, навукоўцы не змаглі прывіць ім разумовыя здольнасці. Сёння не выклікае сумненняў, што якасна новыя рашэнні могуць быць знойдзены толькі ў кантэксце інтэрдысцыплінарных рэзерваў. Выкарыстоўваць такія рэзервы

без найшырэйшага прыцягнення матэрыялу і методыкі гуманітарнага, у прыватнасці лінгвістычнага, характару не ўяўляецца магчымым. Спробы прымяняць асобныя звесткі даведачнага характару значных вынікаў не прыносяць. Такім чынам, у сферы развіцця віртуальнай рэальнасці павінна знайсціся месца сістэмным канструкцыям мовы.

Якім будзе «парог рэпрэзентатыўнасці» культурных звестак у гэтай сферы – складана прадказаць. Магчыма, нерацыянальна эксперыментавать з лінгвістычнымі «грамамі» і «міліграмамі», як гэта адбываецца зараз, а задзейнічаць сапраўды ключавыя характарыстыкі моўнай сістэмы.

Інтэрнэт-мова адлюстроўвае калектыўную моўную карціну свету з дакладнасцю лічбавых тэхналогій і кантраснасцю высокай якасці *HD* (англ. *High Definition* – ‘высокая дакладнасць’). Эпоха Інтэрнэту – самае значнае і паказальнае сведчанне дасягнення прынцыпова новага перыяду навукова-тэхнічнага прагрэсу. Менавіта ў кантэксце Інтэрнэту спатрэбіўся перанос акцэнтаў на культурныя складнікі інфармацыйнай прасторы, без даследавання якіх далейшае ўдасканаленне «інфармацыйнага грамадства» аказалася немагчымым.

Адсутнасць культурнай «разметкі» ведаў штучнага інтэлекту – пакуль непераадольная мяжа яго самастойнай кампетэнцыі. Аднак сказаць пра вырашанасць гэтай задачы для натуральных моў таксама нельга. Зрэшты, можна не чакаць гатовага рашэння ад філалагічнай сферы, а вырашаць праблему ў інтэрдысцыплінарным ключы. Такая методыка ўжо даказала сваю высокую эфектыўнасць. Больш за тое, можна канстатаваць, што звесткі са сферы распрацоўкі штучнага інтэлекту дапамагаюць вырашаць і некаторыя філалагічныя задачы, якія патрабуюць квантыватывых падыходаў. Адсутнасць разумення механізмаў чалавечых ментальных працэсаў, па ўзоры якіх штучны інтэлект павінен запрацаваць, – вельмі сур’ёзная праблема. Аднак яе рашэнне цалкам можа ісці паралельна з вывучэннем дыскурсіўных, культурных асаблівасцей натуральных моў.

Гуманітарную сферу – філалогію – пакуль немагчыма ў неабходнай ступені інфарматызаваць па дзеючай сэнна статыстычнай мадэлі. Вядома, сама ідэя выглядае досыць прывабнай і геніяльна прастай. Аднак і тое, што без адаптацыі шаблонаў штучнага інтэлекту да сістэмы мовы не абысціся, ужо відавочна таксама. Вядома, паспяховае стварэнне паўнацэннага эрзац-інтэлекту (ням. *Ersatz* – ‘літар. замена’) выглядае вельмі этычна спрэчным праектам, але ігнараваць такую рэальную на першы погляд магчымасць ніхто не збіраецца. У гэтым кантэксце мова як найважнейшая субстанцыя культуры паступова ўспрымаецца ў якасці найважнейшага кампанента праблемнай галіны міждысцыплінарных даследаванняў прыкладнога характару, у тым ліку інтэрнэт-абумоўленых.

Ролю культурных дамінант дыскурсу, маўлення, мовы цяжка пераацаніць. Выяўленне і аналіз культурнага зместу тэксту дазваляюць вырашыць цэлы шэраг пытанняў: ад распазнавання суб’ектыўных нюансаў маўлення да структуравання шматузроўневага зместу паведамлення. Праблемная вобласць у такім аспекце практычна не распрацавана ні ў замежным мовазнаўстве, ні ў айчынным. Калі гэта здарыцца, безумоўна, мы даведаемся аб новых адкрыццях на шляху стварэння штучнага інтэлекту. Мадэляванне культурнай сферы, культурная разметка – самыя прамы і кароткі шлях да разумення другога і наступных планаў любога тэксту.

Базавы паняцце пазнавальнай дзейнасці – **канцэпт** – дазваляе атрымаць уяўленне аб існаванні шматмернага асяроддзя існавання ведаў. Дыхатамія «аб’ектыўнае – суб’ектыўнае» – першая прыступка да мадэлявання структуры ведаў з дапамогай моўных сродкаў. У семантычным аспекце лексічныя, напрыклад, адзінкі, знакі маюць два бакі зместу – *паняцце* і *канцэпт*: «Многія (у тым ліку сучасныя) даследчыкі не заўважылі ўвядзення новага тэрміна для абазначэння сэнсу выказвання, таму ў большасці філасофскіх слоўнікаў і энцыклапедый канцэпт атаясамліваецца з паняццем. Між тым, канцэпт і паняцце неабходна дакладна адрозніваць адзін ад аднаго.

Паняцце ствараецца аб’ектыўным адзінствам розных момантаў прадмета, якое створана на падставе правілаў розуму або сістэматычнасці ведаў. Яно неперсанальнае, непасрэдна звязана са знакавымі і значымымі адзінкамі мовы, выконвае функцыі ўсталявання пэўнай думкі, незалежна ад зносін. Гэта вынік, прыступкі або моманты пазнання.

Канцэпт фарміруецца маўленнем (з увядзеннем гэтага тэрміна раней адзінае Слова жорстка падзялілася на мову і маўленне). Маўленне ажыццяўляецца не ў сферы граматыкі (граматыка ўключана ў яго як частка), але ў прасторы душы з яе рытмамі, энергіяй, жэстыкуляцыяй, інтанацыяй, бясконцымі ўдакладненнямі, складнікамі сэнсу каментатарства. Канцэпт выключна суб’ектны. Змяняючы душу індывіда, які абдумвае рэч, ён пры сваім фарміраванні прадугледжвае іншага суб’екта

(слухача, чытача), актуалізуючы сэнсы ў адказах на пытанні, што і нараджае дыспут...» [3]. «Дыспут» аб канцэпце вядзецца больш за тысячу гадоў, з часоў П'ера Абеляра, але «многія (у т. л. сучасныя) даследчыкі», як і тысячу гадоў таму назад, не дыферэнцыруюць аб'ектыўнае і суб'ектыўнае.

Аб *паняцці*, аб'ектыўным прадстаўленні дэнатата ў масавай свядомасці, многае вядома – з паняццяў складаюцца слоўнікі і падручнікі. *Канцэпт* – суб'ектыўная рэпрэзентацыя паняцця – матэрыя больш тонкая, дасягальная толькі праз індывідуальную ментальную дзейнасць і яе матэрыяльную праекцыю, напрыклад маўленне. Маўленне ў выглядзе тэкстаў – не толькі асяроддзе існавання канцэптаў, канцэпты ствараюць падтэкст маўлення. Кожны тэкст арганізаваны і абумоўлены канцэптамі ў сваім складзе. Некаторыя з гэтых канцэптаў маюць прыярытэты ва ўяўленні камунікантаў, з'яўляюцца дамінуючымі. Без разумення такіх дамінант змест тэксту не цалкам успрымаецца чалавекам і, тым больш, не будзе «зразумелым» штучнаму інтэлекту.

Семантычны ўзровень мовы з'яўляецца традыцыйнай сферай існавання іерархічных адносін у дачыненні да асобных мікраструктур, напрыклад сінанімічных: «Семантычная дамінанта (англ. – *semantic dominant*) – адзін з членаў сінанімічнага шэрага, які выбіраецца ў якасці прадстаўніка галоўнага значэння, падпарадкоўвае ўсе дадатковыя (сузначэнні) і ўладарыць над імі (рускі дзеяслоў *идти* з'яўляецца дамінуючым у адносінах да *брести, тащиться, фланировать* и г. д.)» [4, с. 391–392].

Даследаваннем культурных дамінант адным з першых зацікавіўся прафесар Валгаградскага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта У. І. Карасік, вядомы даследчык дыскурсу. Ён пазначыў напрамак даследавання, засяродзіўшы ўвагу на этналінгвістычным аспекце: «Культурныя дамінанты ў мове аб'ектыўна вылучаюцца і могуць быць вымераны. Этнакультурная спецыфіка прадстаўлення таго ці іншага канцэпту можа быць выяўлена з дапамогай карціравання адпаведных лексічных і фразеалагічных груп, супастаўлення каштоўнасных меркаванняў, якія вынікаюць са стэрэатыпаў паводзін, зафіксаваных у значэннях слоў, устойлівых выразаў, прэцэдэнтных тэкстаў... У якасці дапаможнага сродку вывучэння культурных дамінант у мове, відавочна, можа выкарыстоўвацца і ўнутраная форма слоў» [5, с. 142]. Безумоўна, патэнцыял культурных дамінант не абмяжоўваецца сферай этналінгвістыкі, хоць там ён праяўляецца кантрасна. Акцэнт У. І. Карасікам зроблены на філасофскім аспекце з мэтай фарміравання праблемнага поля «каштоўнаснай карціны свету» – на «каштоўнасных дамінантах»: «Культурныя дамінанты – гэта найбольш важныя для дадзенай лінгвакультуры канцэпты» [5, с. 118]. Недахопамі такой сэнсавай інтэрпрэтацыі паняцця *дамінанта* з'яўляюцца яе размытасць у карціне свету і адсутнасць прыкладной, маўленчай праекцыі – метадалагічнай арыентацыі на канкрэтны тэкст ці дыскурсу.

Некаторыя лінгвісты робяць акцэнт на іншай, прамежкавай характарыстыцы з'явы і вызначаюць яе асноўную адзінку падтэксту *культурную канстанту*. Такім падыходам сярод расійскіх даследчыкаў вызначаўся Ю. С. Сцяпанаў: «Прадмет гэтага [Канстанты] слоўніка – паняцці, ці *канцэпты*, рускай культуры, такія, як 'Вечнасць', 'Закон', 'Беззаконне', 'Страх', 'Каханне', 'Вера' і г. д. Даўно заўважана, што іх колькасць невялікая, чатыры-пяць дзясяткаў, а між тым сама духоўная культура любога грамадства складаецца ў значнай ступені з аперацый з гэтымі канцэптамі. Слова *канстанты* ў загалоўку азначае, што выбраны галоўным чынам тыя з іх, якія ўстойлівыя і пастаянныя, г. зн. з'яўляюцца канстантамі культуры» [6, с. 7]. Пры адсутнасці яўнай дыферэнцыяцыі паміж паняццямі і канцэптамі Ю. С. Сцяпанаў акцэнтаваў увагу на тэмпаральных характарыстыках культурнай сферы, пакінуўшы за дужкамі несумненна важныя суб'ектыўныя і аб'ектыўныя абставіны існавання культурных артэфактаў і феноменаў.

Вядома, для вывучэння з'явы такое звужэнне сінфіката метадычна апраўдана. У той жа час для сістэматычнага вывучэння культурнага фону – яно відавочна недастатковае. У такім выглядзе, па змоўчанні, велічыня ўяўляецца як нязменная ў рамках працэсу. Аднак для апісання асяроддзя віртуальнай рэальнасці дынамічнае абмежаванне праблемнай вобласці малакарыснае. У Сусветным павуцінні нязменнасць – рэч вельмі адносная.

Блізкі да паняццяў *дамінанта* і *канстанта* тэрмін *універсалія*. Актыўнае выкарыстанне гэтага тэрміна звязваюць з даследаваннямі прафесара Стэнфардскага ўніверсітэта Дж. Грынберга (*J. G. Greenberg*), першыя вынікі якіх былі прадстаўлены ў 1963 годзе. Аднак традыцыйна «ўла-сналінгвістычныя ўніверсаліі» датычацца граматычных катэгорый. З 45 універсалій Дж. Грын-

бэрга 20 датычацца галоўным чынам марфалогіі, 19 – сінтаксісу і 6 – функцыянальнага сінтаксісу: «... увага, хоць і не цалкам, у значнай ступені нададзена пытанням, якія звязаны з марфемамі і парадкам слоў» (...attention has been concentrated largely, but by no means exclusively, on questions concerning morpheme and word order) [7, с. 73].

У інтэрпрэтацыі Д. Браўна (*D. Brown*), прафесара антрапалогіі Каліфарнійскага ўніверсітэта (*Professor of Anthropology, University of California*), канстанты культуры паўстаюць у шэрагу чалавечых універсалій, якіх ён налічыў 67, сярод іх моўных у рубрыцы «*Language and Cognition*» (мова і кагнітыўная дзейнасць) – 17:

- мова (англ. *language*);
- абстракцыі ў маўленні і мысленні (англ. *abstraction in speech and thought*);
- антонімы, сінонімы (англ. *antonyms, synonyms*);
- лагічнае паданне «і», «няма», «наадварот», «роўнае», «частка / цэлае», «агульнае / канкрэтнае» (англ. *logical notions of «and», «not», «opposite», «equivalent», «part/whole», «general/particular»*);
- бінарныя кагнітыўныя адрозненні (англ. *binary cognitive distinctions*);
- каляровыя абазначэнні: чорнае, белае (англ. *color terms: black, white*);
- класіфікацыі: узросту, прыярытэтаў паводзін, частак цела, афарбоўкі, фаўны, флары, унутраных станаў, роднасных сувязяў, полу, прасторы, інструментаў, надвор'я (англ. *classification of: age, behavioral propensities, body parts, colors, fauna, flora, inner states, сваякі, sex, space, tools, weather conditions*);
- кантынуумы як кагнітыўныя мадэлі (англ. *continua (ordering as cognitive pattern)*);
- адрозненні паміж мовай, мысленнем і дзеяннем (англ. *discrepancies between speech, thought, and action*);
- вобразныя сродкі, метафары (англ. *figurative speech, metaphors*);
- сімвалы, сімвалічнае маўленне (англ. *symbolism, symbolic speech*);
- сінестэтычныя метафары (англ. *synesthetic metaphors*);
- табуіраваныя выразы (англ. *tabooed utterances*);
- клішэ (англ. *special speech for special occasions*);
- прэстыжнае прафесійнае валоданне мовай (напрыклад, паэзія) (англ. *prestige from proficient use of language (e. g. poetry)*);
- дакументацыя (англ. *planning*);
- адзінкі часу (англ. *units of time*) [8].

Варыянтаў падобнай класіфікацыі можа быць столькі ж, колькі і спроб правесці дыферэнцыяцыю. У той жа час пакуль такая класіфікацыя не будзе верыфікаваная на рэлевантных маўленчых масівах з прыцягненнем, дарэчы, магчымасцей штучнага інтэлекту, яе склад «у апошняй інстанцыі» складана вызначыць. Чым больш актыўна яна будзе выкарыстоўвацца ў кагнітыўнай лінгвістыцы, тым больш дакладнымі будуць яе параметры. І, безумоўна, у суб'ектыўным вымярэнні комплекс універсалій адпавядае сферы маўленчага функцыянавання як сукупнасць канцэптаў. У маўленчай практыцы канцэпты могуць набываць іерархічную структуру з дамінантамі і субдамінантамі.

Перспектыўнымі выглядаюць даследаванні семантычных універсалій. Існаванне агульнага культурнага пласта чалавечтва, якое пры гэтым размаўляе на розных мовах, знаходзіць сваё пацвярджэнне ў мностве *дамінантных канцэптаў*. Гэтыя ключавыя ўяўленні утвараюць глыбінную паняццевую структуру многіх моў. Па словах Г. Вежбіцкай (*A. Wierzbicka*), прафесара Аўстралійскага нацыянальнага ўніверсітэта (*Australian National University, Canberra*), «**моўныя і культурныя сістэмы ў велізарнай ступені адрозніваюцца адна ад адной, але існуюць семантычныя і лексічныя ўніверсаліі, якія сведчаць аб агульным паняццевым базісе, на якім грунтуецца чалавечая мова, мысленне і культура**» [9, с. 322].

Паняцце ўніверсалій у Г. Вежбіцкай непарыўна звязана з «семантычнымі прымітывамі», што падкрэслівае першаснасць агульнасці чалавечай культуры і ментальнасці:

[субстантывы]  
я, ты, нехта, нешта, людзі;  
[дэтэрмінатары, квантыфікатары]  
гэты, той жа самы, іншы, адзін, два, усе / ўвесь, шмат;  
[прэдыкаты ментальных станаў]

*ведаць, хацець, думаць, гаварыць, адчуваць;*  
 [дзеянні, падзеі]  
*рабіць, адбывацца / здарацца;*  
 [адзнака]  
*добры, дрэнны;*  
 [дэскрыптары]  
*вялікі, маленькі;*  
 [інтэнсіфікатары]  
*вельмі;*  
 [метапрэдыкаты]  
*не / не (адмаўленне), калі, з-за, магчы, вельмі, падобны на / як;*  
 [час і месца]  
*калі, дзе, пасля (да), пад (над);*  
 [таксаномія, партаномія]  
*від / разнавіднасць, частка* [9, с. 323].

Відавочна, што спроб сфармаваць спіс *універсальі, канстант, прымітываў – дамінант* было зроблена шмат. Няма сумненняў, што пошукі «ўніверсальнага культурнага кода» будуць працягнуты.

Заканамернасці ментальнай, а значыць, і *культурнай дзейнасці чалавечай свядомасці* даследуе кагнітыўная лінгвістыка – навука аб пазнавальнай дзейнасці. Сувязь ментальнага і канцэптуальнага ажыццяўляецца з дапамогай маўлення на ўзроўні дыскурсіўнай практыкі і мовы – на абстрактным узроўні. Хоць даследаванні кагніцыі носяць прыкладны па сутнасці характар, але па прычыне дэфіцыту эмпірычных звестак аб дзейнасці чалавечага мозгу на сённяшні дзень яны абмежаваны і носяць мультыдысцыплінарны характар.

Прыярытэтная задача кагнітыўнай лінгвістыкі, па меркаванні прафесара В. А. Маславай, – «тлумачэнне моўных фактаў» [10, с. 20]. Такая задача на сённяшнім этапе развіцця навукі не можа вырашацца без прыцягнення экстралінгвістычных даных. І адпаведная пастаноўка праблемы і методыка яе вырашэння – ужо *парадыгма*, на думку В. А. Маславай [10, с. 6].

Вядома, развіццё камунікацыйных тэхналогій проста абавязвае даследчыкаў актыўна ўспрымаць навацыі інтэрнэт-дыскурсу. На самай справе тэхналагічныя дасягненні ў даследаванні камп’ютарна-апасродкаванай камунікацыі дазваляюць падняць планку ўзроўню абагульнення даных, якія сапраўды можна верыфікаваць на новую, недасягальную раней вышыню.

Распазнанне культурных дамінант маўлення – галоўнае пытанне ўдасканалення магчымасцей штучнага інтэлекту па ўліку прыярытэтаў чалавека. Толькі ў кантэксце канцэптуальнага моўнага мадэлявання можна спадзявацца на квазі-разуменне тэксту і яго кланіраванне ў сістэме каардынат штучнага інтэлекту. Камп’ютарна-апасродкаваная паняццевая структура ў *сваю чаргу* раней ці пазней будзе грунтавацца на комплексе інтэграваных у алгарытмы штучнага інтэлекту «культурных мадэляў».

Па словах аднаго з вядучых спецыялістаў па дыскурсе, прафесара кафедры лінгвістыкі Джорджтаўнскага ўніверсітэта (*Professor of the Linguistics Department, Georgetown University*) Д. Шыфрын (*D. Schiffrin*), «*адна з галоўных функцый мовы – забяспечваць інфармацыяй. Мова валодае здольнасцю перадаваць інфармацыю як аб рэаліях (напрыклад, людзях, аб’ектах), так і аб іх уласцівасцях, станах і дзеяннях (пры неабходнасці), а таксама аб іх узаемаадносінах – у часе і прасторы*» [11, с. 5].

Але прадастаўленнем інфармацыі зусім не вычэрпваецца ўдзел мовы ў сацыяльных працэсах. Наадварот, па меркаванні многіх даследчыкаў, такое спрошчанае ўяўленне будзе, несумненна, памылковым. Нягледзячы, напрыклад, на некаторы схематызм генератыўнай лінгвістыкі, яе ідэолаг Н. Хомскі, між іншым, заўсёды дэманстраваў навуковую ўніверсальнасць, якая дазваляла пазбягаць схаластычнасці жорсткіх метадалагічных схем: «Памылкова ўяўляць выкарыстанне мовы чалавекам як выключна інфарматыўнае ў рэчаіснасці ці ў намеры» [12, с. 88]. Сведчанне Н. Хомскага, аднаго з прызнаных гуру мовазнаўства, – гэта аргумент. Яшчэ больш важкі аргумент – практыка.

Навуковы патэнцыял лінгвістыкі немагчыма вычарпаць логікай, як і немагчыма растлумачыць метадалогію і ідэалогію прыкладных лінгвістычных даследаванняў з дапамогай матэматыкі. Паводле меркавання акадэміка У. І. Вернадскага, *выказанага ў 1944 годзе, жыццяздольнасць навукі ў прынцыпе залежыць ад ступені яе карэляцыі з рэаліямі: «... магутнасць навуковага*

ведання перш за ўсё залежыць ад глыбіні, паўнаты і тэмпу адлюстравання ў ім рэальнасці. Без навуковага апарату, нават калі б існавалі матэматыка і логіка, няма навукі» [13, с. 162]. Вельмі значнай сацыяльнай рэаліяй з'яўляецца і, напэўна, заўсёды будзе з'яўляцца культура і яе найважнейшы кампанент – мова.

Часы, калі для абслугоўвання аднаго камп'ютара патрабаваліся намаганні соцень людзей, ужо даўно мінулі. Узровень увагі тэхнічных спецыялістаў да наскрозь інфармацыйнай прасторы Сусветнага павуціння вельмі высокі. Але можна з упэўненасцю казаць аб недахопе прафесійнай увагі да праблематыкі Сусветнага павуціння менавіта з боку філолагаў. Пры гэтым віртуальная прастора мае вострую патрэбу ў гуманітарным асваенні.

Такім чынам, цікавасць (для кагосьці прафесійна абумоўленая, для кагосьці пазнавальная) да характарыстык камп'ютарна-абумоўленай камунікацыі пастаянна павялічваецца. У сярэдзіне ХХ стагоддзя Сусветнага павуціння яшчэ не існавала нават у праекце, не настолькі актуальнай была перспектыва стварэння штучнага інтэлекту, але пераемнасць навуковых традыцый дазволіла геніяльнаму фізіку Альберту Эйнштэйну ўжо тады прадбачыць «тэхнагенныя праблемы», актуальныя сёння. Яму ўяўлялася важнай своеасабліва прапарцыянальнасць навуковых ведаў, немагчымасць адрыву мыслення ад моўных каранёў: «... на гэтай больш развітой стадыі, калі часцей карыстаюцца так званымі абстрактнымі паняццямі, мова становіцца інструментам мыслення ў праўдзівым сэнсе слова. Але менавіта дзякуючы такому развіццю мова становіцца небяспечнай крыніцай памылак і падманаў» [14, с. 13].

### Літаратура

1. *Tomasello, M.* Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition / M. Tomasello. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003. – 388 p.
2. *Dijk, T. A. van.* Ideology: A Multidisciplinary Approach / van Dijk T. A. – London: Sage, 1998. – 374 p.
3. Философский энциклопедический словарь; гл. ред.: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М.: Сов. энцикл., 1983. – 840 с.
4. *Ахманова, О. С.* Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Сов. энцикл., 1966. – 607 с.
5. *Карасик, В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
6. *Степанов, Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
7. *Greenberg, J. H.* Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements / J. H. Greenberg // *Universals of Language*: edited by Joseph H. Greenberg. – London: MIT Press, 1963. – P. 73–113.
8. *Brown, D. E.* Human universals / D. E. Brown. – New York: McGraw-Hill, 1991. – 220 p.
9. *Вежбицкая, А.* Семантические универсалии и «примитивное мышление» / А. Вежбицкая // *Язык. Культура. Познание*. – М.: Русские словари, 1996. – С. 291–325.
10. *Маслова, В. А.* Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В. А. Маслова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
11. *Schiffirin, D.* In Other Words – Variation in Reference and Narrative / D. Schiffirin. – New York: Cambridge University Press, 2006. – 389 p.
12. *Хомский, Н.* Язык и мышление: пер. с англ. / Н. Хомский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 126 с.
13. *Вернадский, В. И.* Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 271 с.
14. *Эйнштейн, А.* Общий язык науки: пер. с англ. / А. Эйнштейн // *Эйнштейновский сборник*. – М.: Наука, 1966. – С. 12–14.

A. A. BARKOVICH

### CULTURAL DOMINANTS OF THE COMPUTER-MEDIATED COMMUNICATION

#### Summary

The most notable obstacle to the evolution of artificial intelligence is not as much the lack of technical equipment of computers as many of their «inability» to take into account the context and cultural features of human communications.

Computer-mediated communications create a new environment of the discourse, peculiar both technically and humanitarian, in particular, linguistic aspects. Issues of structuring and systematization of the content and form of the «big data» that are stored in the virtual dimension require adaptation of major achievements from the humanitarian sphere to new communication circumstances.

The obvious and requested resource in this context is the knowledge on the correlation of language components and culture qualities. An artificial intelligence is now unable autonomous from person to pose and solve problems. So its presence in the field of communications is due to already established by laws of the cultural environment. Thus, computer-mediated communications would be carried out according to the rules of human culture, the essence of which is the language.